

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 27-535.7-23:929Mekinić G. P."1609"

27-535.7-23(436.3=163.42)"1609"

Prejeto: 10. 9. 2017

Gergur Pythiraeus Mekinić – začetnik gradišćanskohrvaške cerkvene pesmi

ALOJZ JEMBRIH

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatologiju

Borongajska cesta 83d, 10000 Zagreb, Hrvatska

e-pošta: ajembrih@hrstud.hr

Izvleček

V zgodovini književnosti gradišćanskih Hrvatov je ime Gergurja Pythiraeusa Mekinića znano šele od leta 1969, ko sta bili o njem objavljeni študiji: *Ivana Škafarja* (1912–1983) in *Marijana Smolika* (1928–2017) v Časopisu za zgodovino in narodopisje. Gre za prvi natisnjeni pesmarici na slovanskem jugu, Duševne pesne (1609, 1611), prvi tiskani knjigi za gradišćanske Hrvate na zahodnem Ogrskem, v Svetem Križu (Sopronkeresztúr, danes Deutschkreutz). Edini primerek teh pesmaric se danes nahaja v Semeniški knjižnici v Ljubljani, kjer ju je znova registriral Marijan Smolik leta 1968. Ponatis istih pesmaric je leta 1990 priredil Alojz Jembrih (1947–) z obširno sklepno besedo v izdaji Nacionalne i sveučilišne biblioteke Zagreb, Hrvatskega kulturnega društva *Željezno* na Gradišćanskem in Kršćanske sadašnjosti v Zagrebu. V tej prilogi ob priložnosti 400. obletnice smrti Gergurja Mekinića govorimo o teh pesmaricah in njenem avtorju.¹

Abstract

GERGUR PYTHIRAEUS MEKINIĆ - PIONEER OF BURGENLAND CROATIAN SPIRITUAL SONGS

The name of Gergur Pythiraeus Mekinić is well known in the history literature of Burgenland Croatians only from 1969 when two studies about him were published in the Review for History and Ethnography in Maribor from: Ivan Škafar (1912-1983) and Marijan Smolik (1928-2017). The authors of the studies discuss the hymnals *Duševne pesme* (Spiritual songs 1609, 1611) which were the first printed hymnal in the Slavic south intended for Burgenland Croatians living in Sveti Križ in western Hungary. The only specimen of these hymnals is currently in the Seminary Library in Ljubljana where they were again discovered by Marijan Smolik in 1968. These same hymnals were

Ključne besede:

protestantizem, cerkvene pesmarice, hrvaški jezik in književnost, Gergur Pythiraeus Mekinić, gradišćanski Hrvati v 17. stoletju

Key-words:

Protestantism, hymnals of spiritual songs, Croatian language and literature, Gergur Pythiraeus Mekinić, Burgenland Croatians in the 17th century

¹ Izvirni prispevek je nastal v hrvaškem jeziku. V slovenski jezik ga je prevedel Akoš Anton Dončec.

reprinted in 1990 by Alojz Jembrih (1947-) who added an extensive epilogue in the edition of National and University Library in Zagreb, Croatian Cultural Association in Burgenland, and Kršćanska sadašnjost in Zagreb. On the 400th anniversary of Gergur Mekinić's death, we discuss these hymnals and their author.

4. 3. 2017 je minilo 400 let od smrti prvega gradišćanskohrvaškega nabožnega pesnika Grgurja Mekinića. Ob tej obletnici se spomnimo njegovih zaslug, ki ga upravičeno potrdijo v ohranitvi jezikovne identitete Hrvatov na takratnem zahodnem Madžarskem (Ogrskem).

Ime *Grgurja Mekinića* je v slavistiki in kroatistiki prvič pojavilo leta 1969, ko sta slovenska znanstvenika, Marijan Smolik in Ivan Škafar, s svojimi deli opozorila na življenje in delo tega gradišćanskohrvaškega pisca.² Mekinić je še posebej pomemben za kroat. in slav. zaradi svojih knjig s hrvaškimi cerkvenimi pesmimi, ki sta prvič tiskani v letih 1609 in 1611 in najdeni leta 1968 v Semejniški knjižnici v Ljubljani, kjer se nahajata še danes. Ob tej priložnosti je Mate Šimundić (1928–1998) v zagrebškem *Vjesniku* (4. 9. 1969, 9) napisal prispevek z naslovom *Drugo rođenje Grgura Makinića. Pronađen hrvatski pisac iz doba protestantizma*. Omenjeni ljubljanski izvirnik je edini primerek, po katerem je bil objavljen ponatis leta 1990. Za ponatis je priredil in napisal predgovor Alojz Jembrih.

O Grgurju Mekiniću v vezi z njegovim življenjem in delom doslej ni izčrpnih podatkov. Ne vemo, kje in kdaj se je rodil ter kje se je šolal.³ Glede na njegovo delovanje/njegovo delo lahko sklepamo/domnevamo, da je imel univerzitetno izobrazbo.⁴

To, kar vemo o njem, lahko povzamemo z naslednjimi informacijami.

Od leta 1591 je delal kot duhovnik v Štamperku (Köhalom, nem. *Steinberg*). 2. in 3. 6. 1596 se je udeležil sestanka Kalvinovih in Lutrovih privrženec v Čepregu (Csepreg, nem. *Tschapring*), ki so razpravljali o medsebojnem združenju. Ob tej priložnosti je Mekinić kot priča podpisal protokol sestanka. Leta 1596 je podpisal t. i. *Liber Concordiae* (Knjiga sporazumov), pod rednim številom 15, s temi besedami: »*Ego Gregorius Pythiraeus, Verbi Divini Minister apud Sanctam Crucem, huic Libro Orthodoxae Augustanae Confessionis totique*

² Študiji Ivana Škafarja z naslovom *Gergur Mekinić, Pythiraeus, hrvatski protestantski pisatelj, in začetki slovstva pri Gradišćanskih Hrvatih*, in Marija Smolika z naslovom *Grgur Mekinić in njegovi pesmarici 1609 in 1611* objavljeni v *Časopisu za zgodovino in narodopisje* leta 1969, sta še vedno temeljni za spoznanje življenja in dela Grgurja Mekinića.

³ Poskusil sem določiti mesto njegovega rojstva po vpisu v dunajskih univerzitetnih matičnih knjigah in ugotovil, da se je najverjetneje rodil v Vipavi (v Sloveniji), medtem ko je verjetno študiral na Univerzi na Dunaju. Namreč, 14. 4. 1534 je bil v matičnih knjigah za rektorja Udalrika Geberharta (*Udalricus Geberhartt*) vpisan *Georgius Mechinnis de Wippach 15 cr.* Jembrih, Alojz: *Grgur Pythiraeus Mekinić i njegove pjesmarice (1609. i 1611.)*. Na spominsko ploščo Grgurja Mekinića na zidu današnje palače v Sv. Križu/Deutschkreuz, katere lastnik je Anton Lehmden in ki je bila odkrita 9. 7. 2017 ob 400. obletnici Mekinićeve smrti, so vklesali tudi mesto Vipava in leto rojstva 1534. Kajti če je leto 1534 leto Mekinićevega vpisa na dunajsko univerzo, se takrat ni mogel roditi, kot je to zdaj na spominski plošči. Moram priznati, da se nihče ni posvetoval z menoj, kaj bi bilo ustrezno, saj se ob posvetu z mano omenjeno leto ne bi določilo za leto Mekinićevega rojstva! Na plošči je vklesano ime *Gregor* (nemško) in *Grgur* v hrvaščini. Pravzaprav je Mekinić zapisal *Gergur*.

⁴ Ni slučajno, da Gergurja Mekinića württemberški teolog Leonard Huter (1563–1616) uvrsti med najizrazitejše zastopnike evangeličanske cerkve v Prekodonavju.

Prim.: Sándorju Payru (1861–1938): *Egyháztörténeti emlékek, I. Sopron 1910*, str. 54.

Libro Concordiae subscribo manu, et corde absque fucō.^{5,6} Kakor je bilo omenjeno, Mekinić je bil od leta 1596 do 1617 župnik v Sv. Križu, kjer je kmalu postal tudi senior (dekan); tja ga je povabil Ferenc Nádasdy (1555–1604), ki je bil velik župan Železne in Šopronske županije. Poleg svojega duhovniškega poklica je reševal tudi težave svojih prijateljev pri upravnih šopronskih institucijah. Od leta 1603 do 1604 je Mekinić obiskoval evangeličanske skupnosti Bük, Horpács in Újkér. Umrli je 4. 3. 1617 v svoji župniji Sv. Križ (Deutschkreuz).⁷

Z njegovima tiskanima hrvaškima pesmaricama, ki sta bili namenjeni Hrvatom na zahodnem Ogrskem (1609, 1611), sta gradišćansko-hrvaška knjižna zgodovina na Gradišćanskem in tista na Hrvaškem postali bogatejši z njegovima knjigama iz 17. stoletja. Prva knjiga je »/.../ štampana pri sv. Križi po Imre Farkašu« leta 1609, druga knjiga je tiskana prav tako kot prva »/.../ na vlašćem strošku autora, po Imre Farkašu, u letu Kristuševom 1611«, vendar je takrat Mekinić opravljal službo »plebanuša pri sv. Križi kol Soprona« – župnika v Svetem Križu (Deutschkreuz, Sopronkeresztúr). Imre Farkaš (?–1643?) je prevzel tiskarno Janža Mandelca (1530?–1604/05?), pri katerem je delal tudi prej.⁸

⁵ Payr: *Egyháztörténeti emlékek*, str. 54.

Prevod: Jaz Gregur Pitireus, služabnik Božje besede v Sv. Križu podpišem tole knjigo prave Augsburške veroizpovedi in Knjigo sporazumov z roko in s srcem brez hinavščine.

⁶ Mekinić je bil že od leta 1596 v Sv. Križu pri Šopronu »služabnik Božje besede« in tu je ostal vse do svoje smrti. To je bila tedaj nemška župnija na območju Nádasdyjevih posesti; v župniji širši okolici Šoprona so vsekakor prebivali tudi Hrvati, ki so jim bile namenjene njegove *Duševne pesne*.

Glej: Škafar: *Gergur Mekinić Pythiraeus*, str. 274.

⁷ O datumu Mekinićeve smrti obstaja rokopisno obvestilo njegove vdove Katarine (roj. Mock), ki je poslano magistratu v Šopronu. Pismo je datirano s 5. 3. 1617. Naslednji stavek jasno govori, da je Grgur Mekinić umrl 4. 3. 1617: »/.../ gestriges abents nach langen aussgestandenen Schmerzen zwischen sech und sieben Uhr seine Seele Gott dem allmechtigen /.../ befohlen /.../, geben Creutz, den 5. Marty anno 1617.« (Prevod: Včeraj zvečer med 18. in 19. uro je po dolgotrajni in zdavnaj pretrpljeni boli vseмогоčni Bog poklical njegovo dušo, Sv. Križ, 5. marca leta 1617). Glej: Jembrih, Alojz: *Grgur Pythiraeus i njegove pjesmarice (1609. i 1611.)*, str. 12. Besedilo obvestila vdove Katarine Mekinić je ohranjeno v arhivu v Šopronu, Lad. XII et M. Fasc. 3., nr. 142. 15. 2. 2017 sem raziskoval isto obvestilo v šopronskem arhivu in dobil povratno informacijo, da tega danes ni pri njih!?

⁸ O Farkašu glej: Semmelweis: *Der Buchdruck auf dem gebiete des Burgenlandes bis zu Beginn des 19. Jahrhunderts (1582–1823)*, str. 53–55.

O Mandelcu glej: Prav tam, str. 7–45.

D V S E V N E
P E S Z N E P S A L M I
T E R H V A L E V Z D A N I A D I A C H
K E, O D B O G A B O I E C H I H V C H E N I H M V S I
V n i m s k o m i n i k o l i k o V u g e r s z
k o m j a z i k u s z p r a u n e, a s z a d a
p a r V H e r u a t e z k i j a z i k
p r e o b e r n v t e p o.

G e r g u r u P y t h i r a e u s u a l i t H e r u a t e z
k i M e k i n i c h i u P r i S. K r i ž i
k o l S o p r o n a P l e b a.

J. A. T n u s u. D e c a n i

S T A M P A N E P R I S z. K R I S I P O
I m r e F a r k a š u u l e t u C h r i s t u š e v o m.

1 6 0 9.

Prva knjiga *Duševnih pesnah (1609)*.

Vir: Semeniška knjižnica Ljubljana.

Glede na to, da je obravnavana pesmarica zelo redka in najstarejša tiskarna cerkvena pesmarica, pravzaprav sploh edinstvena, menim, da je upravičeno zaradi omenjene obletnice spet nekaj povedati o teh Mekinićevih pesmaricah.

Inicialna vsebina Mekinićevih pesmaric se razloči po samem naslovu prve knjige: *Duševne / pesne, psalmi / ter hvale vzdanja dija/čke, od Bogaboječih muži/ v nimškem i nikoliko vugers/kom jaziku spravne, a sada/ pak v hervatcki jazik/ preobernute po/ Gerguru Pythiraeusu alit hervatc/ki Mekiniću pri S. Križi/ kol Šoprona Pleba/nušu. / Štamapane pro S. Križi po/ Imre Farkašu u letu Kristuševom / 1609.; Druge knjige / Duševnih / pesan, psalmov,/ himnušev, ter hvale vzdanja dijačak / vzetih iz Sv. Pisma, iz govora Sv. O-/tac i z molitav mudrih knjižnikov, / lipo spravne i popisane / po / Gerguru Pythiraeu-/su, alit hervacki Mekiniću, pri / s. Križi kol Šoprona / Plebanušu./ Štampane pri s. Kri-/ži, kako perve, tako i ove, na vlašćem / strošku Autora, po Imre Far-/kašu, u letu Kristuše-/vom 1611.⁹*

Tiskarna, kjer sta bili tiskani pesmarici, je bila pravzaprav tiskarna Janža Mandelca, prvega znanega tiskarja v Ljubljani.¹⁰ Po njegovi smrti je prevzel in vodil tiskarno Imre Farkaš, ki je bil Mandelčev pomočnik. Ali kakor piše Karl Semmelweis (1906–1989): »*Die herkunft des Emmerich Farkas ist unbekannt. Wir wissen nur, daß er der Gehilfe des Johann Manlius in Deutschkreutz war und nach dessen Tode für die Witwe die Druckerei weitergeführt hat. Ob er die Witwe auch geheiratet hat, wie mitunter angegeben wird, ist ungewiß. Wie aus einer späteren Klageschrift ihres Sohnes Gregor zu schließen ist, dürfte dies eher der Fall gewesen sein. Laut Protokoll des Conventes der Superintendenten von Transdanubien vom 4. Juni 1630 zu Csepreg erhebt Gregor Manlius, der Sohn des Johann Manlius, gegen Emmerich Farkas Anspruch auf seinen Erbteil nach der Druckerei.*«^{11,12}

Mekinić je izjavil, da je dal tiskati obe knjigi na lastne stroške. Obe vsebujeta skupaj 301 pesmi (160 v prvi in 141 v drugi pesmarici). Vse pesmi so razdeljene po redu velikih praznikov leta in po številu, kakor Mekinić sam pove: »/.../ artikulušev aliti členov vere kerščanske pozlamenuvanih u našem katekizmu«. Bil je to tisti »*Katekizam*«, ki ga je priredil in dal tiskati leta 1571 Simon Gerengel (1510–1570) in ga namenil evangeličanski skupini v Šopronu in okolici.¹³ Pesmi v obeh pesmaricah se delijo na tematske cikle: npr. tematski cikel o Kristusovem učlovečenju, o njegovem rojstvu, trpljenju in smrti ter vstajenju; cikel o desetih božjih zapovedih, pokori in drugih temeljih krščanske vere. Najdemo pa tudi pesmi s priprošnjo za lepo vreme, proti Turkom (misli o vojskovanju in zavojevanju, ki jih oni delajo zoper krščenike), proti kugi, grmenju (*Pesan proti tuči i germljavini*), za dež (*Pesan za vedro vrime ali godinu*).¹⁴

⁹ Takšen je formalni opis prve in druge pesmarice. V pesmarici (1609) na začetku štirje listi niso zaznamovani s številom, 99 listov je zaznamovanih, na koncu so štirje listi brez števil. Tudi 31. in 32. list sta brez števila. Lista 55 ni (iztrgan?). Slabo so zaznamovani listi: 69, 96, 98 namesto 70, 97, 99. Vse skupaj je zaznamovanih 108 listov, kar pomeni, da imata pesmarici 216 strani, vel. 9,5 x 14,5 cm. Naslovnica je rdeče-črna, vse skupaj ima 266 strani, vel. 9,5 x 14,5 cm. Tisk je cel črn, besedilo je na celi strani.

¹⁰ Glej: Jembrih: *Ivan Manlius prvi tiskar Varaždina*, str. 29–45.

Mandelc je v Ljubljani prvo knjigo v slovenskem jeziku z naslovom *Jesus Sirah* tiskal leta 1575. Skupno je med leti od 1575 do 1580 skupno 29 naslovov.

¹¹ Semmelweis: *Der Buchdruck auf dem Gebiete de Burgenlandes...*, str. 53.

¹² Prevod: O rodu Imreta Farkaša ne vemo ničesar. Vemo le, da je bil pomočnik Janža Mandelca v Sv. Križu in po njegovi smrti je naprej vodil tiskarno za vdovo. Nezanestljivo je to, kar včasih trdijo, da je vzel vdovo za svojo ženo. Po kasnejših spornih predlogih njegovega sina Gregorja lahko opazimo, da se je res poročil z vdovo. Po zapisniku superintendenta konventa Gregorja Mandelca v Čepregu z dne 4. 6. 1630, je sin Janža Mandelca, želel, da Imreta Farkaš dediščino iz tiskarne.

¹³ Glej: Jembrih: *Mekinićeve Duševne pesne... (1609.) i Gerengelov Catechismus (1571.)*, str. 23–37.

¹⁴ V zvezi z vsebino pesmaric moramo poudariti, da je v prvi (1609) za znakom »*ad notam*« izbral melodijo za 30 pesmi 19 latinskih melodij; za 49 »*ad notam*« 44 nemških melodij (v

Že nekajkrat sem poudaril, kako se je Mekinić potrdil s svojima pesmaricama kot prvi (in spreten) umetnik pesništva gradiščanskih Hrvatov. Slog njegovega prevoda je biblijski. Skoraj takšen kot v nemških in latinskih predlogah, iz katerih je Mekinić prevedel. Obe pesmarici je Mekinić posvetil Nikoli VI. Zrinskega (1580–1625): »Zmožnomu i visokorejenomu gospodinu, gospodinu Mikuli večnomu i slobodnomu španu Mikuli od Zrinja, kraljeve zmožnosti vugerskoga orsaga korune tanačniku. etc. Gospodinu i obranitelju, meni vazdar milostivnu.¹⁵ /.../ Večni mir od Boga i obilan dar Duha Svetoga, po Jezušu Kristušu nas vsih odkupitelju iz serca želim.« Zakaj je Mekinić posvetil svoji pesmarici prav Zrinskemu? Odgovor je kar preprost. Namreč, Nikola VI. Zrinski je bil privrženec evangeličanske vere, kar je tudi javno priznal ob vsaki priložnosti in se je trudil obraniti privržence te vere. Nikola VI. Zrinski je bil med evangeličani zelo ugleden, kar potrdi tudi dejstvo, da je bil izvoljen ob Pálu Nádasdyju (1598–1633)^{16, 17} za branilca evangeličanov na

drugi iz leta 1611 sploh ne navaja nemških melodij), za 9 pesmi »ad notam« 8 madžarskih melodij (verjetno po Komjáthyjevi pesmarici iz leta 1574, objavil jo je Gál Huszár). V naslovu je Mekinić omenil, da je postavil tudi psalme za pesmi: V pesmarici iz leta 1609 je 17 pesmi na podlagi 15 Davidovih psalmov: Ps 1, 12, 13, 14, 15, 23, 31, 46, 51 (2x), 67, 91, 103, 124 (2x), 127 in 128. V pesmarici iz leta 1611 je 12 pesmi na podlagi psalmov: 6, 22 (2x), 31, 48, 74, 84, 110, 112, 118, 142. Med letoma 1986 in 1991 sem bil v Nemčiji kot štipendist Humboldtovega sklada – Alexander von Humboldt-Stiftung, za kar se zahvaljujem tudi ob tej priložnosti. Uspelo mi je najti 47 nemških pesmi, ki so lahko bile Mekiniću zgled za njegov prevod/adaptacijo v hrvaškem jeziku, tj. tiste pesmi, ki imajo v njegovi pesmarici nemški »ad notam« in začetek pesmi v nemškem jeziku.

Glej: Jembrih: *Mekinićeve pjesmarice iz 1609. i 1611.*, str. 255–268; Jembrih: *Na izvori gradiščanskohrvatskoga jezika i književnosti/Aus dem Werdegang der Sprache und Literatur der burgenlandskroaten*, str. 39–76, 209–254.

¹⁵ Torej v tej dobi, ko je Mekinić napisal (sestavil) svoje *Duševne pesne*, je bil Nikola Zrinski vsekakor zaščitnik (branilec) evangeličanov v Prekodonavju.

Prim. Kalšan: *Međimurska povijest*, str. 93–95.

¹⁶ Zanimivo, da je bil vzgojitelj tega Pavla Jakob, oče Mekinićeve žene.

Glej: Škafar: *Gergur Mekinić*, str. 275.

Vsakega bralca bo presenetila novica, da je Mekinić posvetil svoji pesmarici »Zrinskima koji su tada još obitavali u Gradišću.«

Štefanec: *Heretik njegova veličanstva. Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*, str. 229.

¹⁷ Kar se tiče posvečanja, je Mekinić posvetil pesmarici samo Nikoli Zrinskemu, ne vsem Zrinskim. Avtorica je to morala videti v ponatisu pesmaric. Podobno je pisal tudi Nikola Benčić.

Glej: Benčić: *Die Anfänge des religiösen lebens und die Reformation im Leben der burgenländischen Kroaten*, str. 57.

Druga knjiga Duševnih pesnah (1611).

Vir: Semeniška knjižnica Ljubljana.

zahodnem Ogrskem. Poleg tega je Zrinski leta 1608 postal velik župan Zalske županije in je bil naklonjen tudi hrvaški knjigi. To je razvidno iz enega pisma Juliju Čikulinu, upravitelju primorskih imenj Zrinskih, v katerem ga je prosil, da mu pošlje knjige dubrovniškega pisca Dinka Zlatarića (1558–1613). Morda pa je Mekinić posvetil *Duševne pesne* Zrinskemu zato, ker je bil Pál Nádasdy takrat še mladoleten. Pomembno je omeniti tudi to, da je bil Mekinić povezan tudi z bratoma Zvonarić: Mihaljem (1570–1625) in Mirkom (1575–1621), ker sta oba napisala posebno latinsko pesem – epigram v začetku druge knjige (1611), v kateri izražata svoje veselje, da sta ti pesmarici objavljeni. Oba brata sta bila po rodu Hrvatata iz Sárvárja, pomembna luteranska duhovnika. Mihalj je napisal v hrvaškem prevodu epigram pod naslovom: *In Momum: »Grajalec, zakaj podcenjuješ neškodljivo knjigo / in zakaj pograjaš avtorja, ki je dober v obrti? / Ni težko nekoga pogrjati / ampak je treba boljše delo narediti in veruj, da bo v tem veliko dela. / Ne skrbi se za nič / samo z Grgurjevo pesmijo naprej, opevaj, kar ukaže najvišji Bog.«* Podpisal se je *Michael Zvonarich Predicator sarvariensis (Druga knjiga Duševnih pesnah... 1611)*. Tudi Mirko Zvonarić je dodal svoj epigram v hrvaščini: *»Dok tvoje, Grgure, svete pjesme blaga kamena modulira, / tebi Jupiter žice i plektar prebira. / Plektar prebira da tvoje srce slatke pjesme modulira / i Kristu slatko pjeva. / Grgure, nastavi tako / da se Momu rastvori utroba, / Nastavi i slava će Svemogućega otud izaći.«* Mekinić v posvetilu Zrinskemu v prvi knjigi *Duševnih pesnah* (1609), navaja da »Pesne« Nagovorjena pa nista le ta brata, temveč je tudi v posvetilu Mekinić navedel, da jih izdaja izdaja (objavlja) *»na prošnju dobre bratje i bogoljubnih prijateljev«*. Torej sta Mirko in Mihalj Zvonarić morda zares bila Mekinićeva prijatelja, ki sta ga prepričala, naj objavi pesmarici.¹⁸

V besedilu posvetila *Duševnih pesnah* Mekinić med drugimi našteje vzroke za izdajo pesmaric: Prvi vzrok je, da ga je opazil *»/.../ nikih do sih dob u Crikvi užanih pesan nered i manikamenat«* (videl je doslej velik nered in pomanjkljivost pesmi, ki so jih uporabljali v cerkvi), drugi vzrok pa je dejstvo, da *»Bog /.../ svoju svetu rič iz milosti preobilno po vsem okruglom svitu glasi, ne samo u prodikah, nego jošče u lipo spravljenih pesnah, u kom su vnogi narodi obilni i kruto bogati, a pri nas Hervatih je tih veliki manikamenat, vzrok toga stanovito ni drugi nego neprocinenje pruda ali hasni pesan, po kih serca človičanska k veselju i k radosti probujena Boga diče i slave.«* Mekinić je poudaril še en vzrok za izdajo svojih pesmaric. *»/.../ Zač (kajti) ako je prem rič Božja sama u sebi ali po sebi obeselenja puna, veseleća serca, zato li jače, iz nje vzeti lipi ekzempli njega bogata obećanja, ter u pesan lipo spravni, serca probujaju i diblje va nje padaju. To promisljujući, zmožni i milostivi Gospodine, jesam u ovih malih knjižicah zauhićene (izbrane) pesnije spravil; ne videći pak koga bih po Bogu ovim knjižicam za obranitelja obral, zagliedah samo jedino vašu zmožnost milostivni Gospodine i obranitelju, pod koga visoko preslavnim jimenom ja sada te iste, najpervi štampane, van daju /.../«¹⁹*

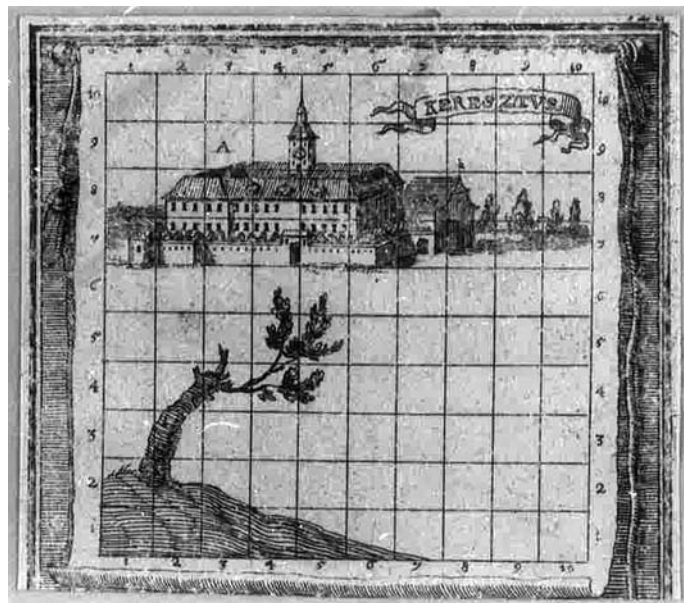
¹⁸ Zvonarić (Zvonarics, Zvonarich, Zuonarich Imre) Mirko se je rodil v Sárváru; študiral je v Wittenbergu (1600–1611), bil je dekan evangeličanske cerkve v Keresturu, evangeličanski duhovnik v Ikerváru in Čepregu, potem dekan v županiji Alsócssepregu (Dolnji Čepreg). Tudi Mihalj Zvonarić se je rodil v Sárváru, šolal se je v Čepregu, Komarnu, Sztraski; kot evangeličanski duhovnik je deloval v Sárváru. Postal je evangeličanski škof Železne in Šopronske županije (1620–1625).

¹⁹ Tole dejstvo ovrže zapis Ivana Dobrovića: *»Reformacija se hvali, da je ona donesla narodom po božjoj službi upotribu materinskoga jezika. Oko 30 ljet imala je ona priliku posvidočiti ovu tvrdnju na Baćanijovi imanji pri tadašnji mnogobrojni Hrvati. Nigde nismo našli slijeda, da bi evangelički ili reformatorski pastori hrvatskih far skupa bili došli i se skrbili bili, da narodu u ruke dadu nabožne knjige ili upotribljavali bili pri crikvenih ceremonija hrvatske rituale, kako je to bila prilika pri Nimci in Ugri.«*

Prim.: Dobrović: *Naši Hrvati u dobi reformacije i prva stoletja u novoj domovini*, str. 92, 93.

Torej je Mekinić še kako skrbel, da Hrvatom v roke preda cerkveno pesmarico v njihovem maternem jeziku. Dobrović je omenjeno napisal, ko še ni bil znan primerek Mekinićevih pesmaric, ker so ju spet odkrili leta 1968.

Upoštevaajoč ta dva razloga, je imel Mekinić popolnoma prav, ko je priredil pesmi v hrvaščini in tako omogočil Hrvatom, da hvalijo in slavijo Boga v svojem jeziku, ker prav to delajo tudi drugi narodi. Tako je Mekinić potrdil jezikovno identiteto gradiščanskih Hrvatov na takratnem zahodnem Ogrskem in ga postavil v enakopraven položaj z madžarskim in nemškim jezikom v 17. stoletju. Poleg tega je Mekinić že v naslovu označil, da je prevedel pesmi, ki so jih napisali pobožni možje »v nimškom i nikoliko v ugerskom jazyku, a sada pak v hervacko jezik preobernute po ... Mekiniću«. Pesmarici nista opremljeni z notami, ker jih takratna tiskarna ni imela, zato so vsaki hrvaški pesmi dodani izrazi »ad notam«, »eadem melodia« ali »alia«, iz katerega izhaja prva vrstica nemške, latinske ali hrvaške pesmi, po kateri je bilo treba peti melodije pesmi. Prva pesmarica (1609) ima največ začetnih melodij iz nemških pesmaric iz 16. stoletja (49 pesmi ima 44 nemških melodij,²⁰ potem 30 jih ima 19 latinskih in 9 jih ima 8 madžarskih melodij). V pesmarici so tudi hrvaške melodije, kar pomeni, da je Mekinić poznal hrvaški način petja cerkvenih pesmi, npr. ena pesem se poje na melodijo: »Otac nebeski obrani« ali »Na Vazam rano Marije tri«.²¹ Vendar je tu treba omeniti še drugo možnost. Namreč, Mekinić je dobro poznal nemške cerkvene pesmarice iz dobe reformacije in ni izključeno, da je poznal pesmarico Slovenca Jurija Dalmatina (1547–1589) iz leta 1584. Ta možnost izhaja iz dejstva, da ima Dalmatinova *Ena lepa duhovna pejsem Kaj žaluješ serce moje*²² enak nemški vzorec kot Mekinićeva pesem v prvi pesmarici (1609, 58a–59b) *Serce moje ča žaluješ*. Avtor

Pogled na Sveti Križ (Deutschkreutz, Sopronkeresztúr). Avtor je neznan.
Vir: Burgenländische Landesarchiv Eisenstadt, od dr. Felixa Toblerja.

²⁰ Glede na to, da tiskar Emerik Farkaš ni imel notnih znakov, s katerimi bi označil vsaj začetek pesmi z notami, je bil potreben splošen napotek na tisto melodijo nemške, latinske in madžarske pesmi. Kdo so bili avtorji nemških pesmi oz. tisti, ki so omenjeni v pesmarici z začetnimi stavki, sem povedal v svojih prejšnjih študijah. To so bili, kot Mekinić navaja v naslovu prve pesmarice, »učeni muži«.

Glej v ponatih *Duševnih pesnah* 1990, str. 48–53, 58–77.

²¹ Martin Meršič (1894–1983) je imel prav, ko je o pesmaricah trdil: »Soweit ich die Gesangbücher durchlesen konnte, sind sie inhaltlich katholisch, darum konnten sie auch von den Katholiken gesungen werde.« (Prevod: Kolikor sem mogel prebrati pesmarice, je njuna vsebina katoliška, zato ju tudi lahko prepevajo katoliki.)

Meršič: *Zwei neu entdeckten kroatische Gesangbücher...*, str. 26.

²² Dalmatinova pesmarica ima naslov: *Ta celi catehismus eni psalmi inu teh vekshih godov, stare inu nove kerszhanske Pejsni...*, Wittenberg 1584.

Objavljen je ponatis iste pesmarice v Ljubljani leta 1984 s predgovorom Koruze.

nemške pesmi *Warum betrübst du dich mein Herz* je nemški pesnik Hans Sachs (1494–1576).²³

Kljub omenjenim dejstvom menim, da je na Hrvaškem dolgo časaprevladovala teza, da je protestantska književnost samo manj pomemben pojav brez kakšnih določenih vrednot za hrvaško književnost in jezik v celoti. Zato je ta književnost tudi danes v 21. stoletju še vedno postavljena na rob sistematičnega preučevanja. Da je to zares tako, priča tudi dejstvo, da Mekinićevi hrvaški pesmarici kot prvi svoje vrste nista našli svojega ustreznega mesta ne v zgodovini hrvaškega jezika ne v zgodovini hrvaške cerkvene glasbe. Vendar ko sta se pojavili v ponatisu, bi hrvaški muzikolog lahko zapisal, da »*Duševne pesne ne samo što su prve poznate hrvatske tiskane pjesmarice bez nota, nego i pripadaju jednom krugu prilično nedostatno istraženom – krugu hrvatskih protestanata.*« Zato je upravičeno poudarjal: »*.../ Treba nadati da će Duševne pesne, kao i Jembrihova opsežna popratna studija, uspjesi inicirati neka ozbiljnija istraživanja glazbenog repertoara iz domaćih pjesmarica. Osim toga, Duševne pesne mogle bi barem jednim dijelom postati pristupačne i široj publici. Mekinićeve „pesne, psalmi i himnuši“ mogle bi uz malo truda postati živom glazbom, tj. prisutne i na koncertnim podijima!*« Podobno je leta 1969 zapisal tudi Ivan Škafar: »*Ker bodo podrobneje obravnavali jezik Mekinićevih pesmaric hrvatski jezikoslovci, posebno gradišćanski.*«²⁴ Nekaj podobnega meni tudi muzikologinja Koraljka Kos (1979–), da so »*obje Mekinićeve zbirke crkvenih pjesama značajan izvor za istraživanje himnodije u Hrvatskoj, kao i općenito za rano hrvatsku književnost i glazbu. One zapravo pokazuju dokle je sezao utjecaj njemačkih protestantskih pjesmarica, ali i pojavu unošenja novih, specifičnih sadržaja i napjeva u jedan prilično standardizirani srednjoevropski literarno-glazbeni model. Pobliza analiza glazbene komponente obadvaju svezaka pridonijet će spoznavanju duhovnih snaga, struja i utjecaja u ranoj hrvatskoj glazbi.*«²⁵

Morda je to danes začetek navedenih predvidevanj. Kajti kakor vemo, je minilo sedemindvajset let odkar je ponatis omenjenih pesmaric dostopen širšemu krogu v strokovni kroatistični in slavistični javnosti. Na žalost je ostal Stipčevićev klic samo glas vpijočega v puščavi. Štiristota obletnica smrti Grgurja Mekinića spet vabi na muzikološko in filološko raziskovanje knjige *Duševne pesne* (1609, 1611). Sicer je še leta 1969 Mate Šimundić ob priložnosti odkritja *Duševnih pesnah* Grgurja Mekinića napisal: »*.../ Otkrićem književnika Grgura Mekinića i njegovih pjesmarica, hrvatska je književnost iz doba protestantizma dobila još jedan proširak, tj. gradišćansku dimenziju pa znanost mora odgovoriti na više pitanja /.../. Marijan Smolik i Ivan Škafar pokazali su pravi put, nastavak daljeg proučavanja leži na nama.*«

Vivat sequens!
(Živi naslednji!)

²³ Glej analizo vseh treh pesmi: Jembrih: *Mekinićeve pjesmarice*, str. 260–263. Jembrih v delu *Mekinićeve pjesmarice* predstavi analizo vseh treh pesmi s preslikavo nemškega izvirnika in Mekinićevega prevoda ter transkripcijo iste pesmi pri Mekiniću in Dalmatinu. Glej: Jembrih: *Mekinićeve pjesmarice*, str. 260–263, 266–268.

Glej tudi: Jembrih: *Konvergentni odnosi među gradišćanskohrvatskim i slovenskim protestantskim pjesmaricama*.

²⁴ Škafar: *Gergur Mekinić*, str. 280.

²⁵ Kos: *Hrvatska glazbena kultura u razdoblju renesanse*, str. 15, 16. Glej tudi: Bezić: *Prihvatanje novih oblika u povijesnom razvoju glazbenog izražavanja gradišćanskih Hrvata*, str. 190–196.

LITERATURA

Duševne pesne, psalmi ter hvale vzdanja dijačke, od Bogaboječih učenih muži v nimškem i nikoliko vugerskom jaziku spravne, a sada pak v hervatcki jazik preobernute po Gerguru Pythiraeusu alit hervatcki Mekiniću. Pri Sv. Križi kol Šoprona Plebanušu. Štampane pri Sv. Križi po Imre Farkašu u letu Kristuševom 1609.

Druge knjige Duševnih pesan, psalmov, himnušev, ter hvale vzdanja dijačak vzetih iz Sv. Pisma, iz govora Sv. Otac i z molitav mudrih knjižnikov, lipo spravne i popisane po Gerguru Pythiraeusu, aliti hervatcki Mekiniću, pri Sv. Križi kol Šoprona Plebanušu. Štampane pri Sv. Križi, kako perve, tako i ove, na vlašćem strošku autora po Imre Frakašu, u letu Kristuševom 1611.

Benčić, Nikola: *Die Anfänge des religiösen lebens und die Reformation im Leben der burgenländischen Kroaten*, Wien: Die burgenländischen Kroaten im Wandel der Zeiten. Herausgegeben von Stefan Geosits, Edition Tusch, 1986.

Bezić, Jerko: *Prihvaćanje novih oblika u povijesnom razvoju glazbenog izražavanja gradišćanskih Hrvata*. Zbornik referata, Gradišćanski Hrvati 1533–1983. Zagreb:1984..

Dobrović, Ivan: *Naši Hrvati u dobi reformacije i prva stoletja u novoj domovini*, Železno, 1955.

Jembrih, Alojz: Još o Grguru Pythiraeusu-Mekiniću i njegovim pjesmaricama. *Slavistična revija*32 (1984), št. 3, str. 231–244.

Jembrih, Alojz: *Konvergentni odnosi među gradišćanskohrvatskim i slovenskim protestantskim pjesmaricama*, Ljubljana: Obdobja 6, 16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, 1986.

Jembrih, Alojz: *Ivan Manlius prvi tiskar Varaždina*, Zagreb: Stoletni Kaj kolendar – Kaj časopis za kulturu i prosvjetu, god. XIX, br. 3, 1986.

Jembrih, Alojz: *Njemački izvori Mekinićevih „Duševnih pesan“ (1609)*, Novi Sad: Zbornik za slavistiku, št. 34, 1988.

Jembrih, Alojz: *Dijalekatska osnovica i njemački izvori Mekinićevih „Duševnih pesan“ (1609, 1611)*, Szombathely: III. Nemzetközi szlavisztikai napok, 1989.

Jembrih, Alojz: *Grgur Pythiraeus Mekinić i njegove pjesmarice (1609. i 1611.)*, pogovor ponatisu istih, KS, Zagreb, 1990.

Jembrih, Alojz: *Mekinićeve Duševne pesne... (1609.) i Gerengelov Catechismus (1571.)*, *Loci communes Časopis za teološka istraživanja* 1 (2009), št. 1, str. 23–41.

Jembrih, Alojz: *Mekinićeve pjesmarica iz 1609. i 1611.* München: *Studia Phraseologica et alia*, Festschrift für Josip Matešić zum 65. geburtstag. Hrsg. Wolfgang Eisemann und Jürgen Peterman, Verlag Otto Sagner, 1992.

Jembrih, Alojz: *Na izvori gradišćanskohrvatskoga jezika i književnosti/Aus dem Werdegang der Sprache und Literatur der burgenlandskroaten*, *Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvatov*, Željezno/Eisenstad, 1997.

Kalšan, Vladimir: *Međimurska povijest*, Čakovec, 2006.

Kos, Koraljka: *Hrvatska glazbena kultura u razdoblju renesanse. Arti Musices* 10 (1979), št. 1.

Kuzmich, Ludwig: *Kulturhistorische Aspekte der burgenlandkroatischen Druckwerke bis 1921 mit einer primäre Bibliographie*, Eisenstad: Buregnländische Forschungen. Herausgegeben vom burgeländischen Landesarchiv, Sonderband X, 1992.

Meršić, Martin: *Zwei neu entdeckte kroatische Gesangbücher aus der Reformationzeit*, Eisenstadt: Burgenländische Heimatblätter, Heft 1, 1972.

Payr, Sándor: *Egyháztörténeti emlékek I.* Sopron, 1910.

Semmelweis, Karl: *Der Buchdruck auf dem gebiete des Burgenlandes bis zu Beginn des 19. Jahrhunderts (1582–1823)*, Eisenstadt, 1972.

Smolik Marijan: *Grgur Mekinić in njegovi pesmarici 1609 in 1611. Časopis za zgodovino in narodopisje* 50 (1969), str. 246–272.

Škafar, Ivan: Gergur Mekinić, Pythiraeus, hrvatski protestantski pisatelj, in začetki slovstva pri Gradišćanskim Hrvatih. Časopis za zgodovino in narodopisje, Časopis za zgodovino in narodopisje 50 (1969), str. 273–295.

Šimundić, Mate: *Drugo rođenje Grgura Makinića. Pronađen hrvatski pisac iz doba protestantizma. Vjesnik* 4. 11. 1969.

Štefanec, Nataša: *Heretik njegova veličanstva. Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovu rodu*, Zagreb, 2001.

SUMMARY

GERGUR PYTHIRAEUS MEKINIĆ – PIONEER OF BURGENLAND CROATIAN SPIRITUAL SONGS

The name of Gergur Pythiraeus Mekinić is well known in the history literature of Burgenland Croats only from 1969 when two studies about him were published in the Review for History and Ethnography in Maribor from: Ivan Škafar (1912-1983) and Marijan Smolik (1928-2017). The authors of the studies discuss the hymnals *Duševne pesme* (Spiritual songs 1609, 1611) which were the first printed hymnal in the Slavic south intended for Burgenland Croats living in Sveti Križ in western Hungary. The only specimen of these hymnals is currently in the Seminary Library in Ljubljana where it was again discovered by Marijan Smolik in 1968. These same hymnals were reprinted in 1990 by Alojz Jembrih (1947-) who added an extensive epilogue in the edition of National and University Library in Zagreb, Croatian Cultural Association in Burgenland, and Kršćanska sadašnjost in Zagreb. On the 400th anniversary of Gergur Mekinić's death, we discuss these hymnals and their author. People in Croatia considered the Protestant literature to be an insignificant phenomenon of no value to Croatian literature and language for a long time. This is the reason why even in the 21st century the study of Protestant literature is still marginalized. The latter is evidenced by the fact that Mekinić's Croatian hymnals as first of their kind were not adequately acknowledged neither in the history of Croatian language nor in the history of Croatian spiritual music. Therefore, it is desirable that Croatian musicologists and linguists start studying Mekinić's hymnals. The purpose of this article is to encourage them to commence research.